

1973, str. 21-56) in so zabeleženi tudi nekateri rezultati oziroma spoznanja, ki so jih dosegli različni arhivi z izdelavo določenega pripomočka. Tudi tu ni nekega enotnega mnenja glede izdelave in predvsem vrste kazal oziroma indeksov. Zastavlja se vprašanje ekonomičnosti časa, saj je za neko podrobno – vsestransko kazalo potrebno veliko časa in znanja arhivista, po drugi strani pa raziskovalec lahko hitreje dobi odgovor na zastavljen problem, ki ga rešuje. Toda upoštevati moramo tudi to, da pripomočki služijo kot pot pri iskanju določenga in da raziskovalec sam ve, kaj pri določeni vrsti spisov še lahko pričakuje. Verjetno pa bi bila v določenih primerih izdelava kazal še kako potrebna in bi opravičila dolgotrajno delo. Tu bi omenila tudi vse bolj prodirajočo povečini tudi že uveljavljeno računalniško obdelavo podatkov v arhivih, ki nam delo lahko poenostavi, časovno skrči in ki tudi govori v prid izdelavi kazal.

Pravilnik naj bi v prihodnje več pozornosti posvetil tudi vprašanju izdelave kazal, in sicer predvsem, kdaj naj bi arhivist (v katerih primerih) dal prednost izdelavi takih pripomočkov, predvsem z vidika že omenjene ekonomičnosti časa. Z istega stališča se zastavlja tudi vprašanje popisovanja arhivskega gradiva v arhivu, ki ima ohranjene že pri ustvarjalcu izdelane evidence, ki zadoščajo, da dobi uporabnik pregled nad gradivom. Takega gradiva v arhivu ne bi ponovno popisovali, ampak bi v popisu navedli že te obstoječe evidence, če so po svojih lastnostih ekvivalentne arhivskim popisom. V komentarju k pravilniku o strokovni obdelavi, ki ga je podal dr. Jožc Žontar (Arhivi XI, 1988, str. 124-126), je sicer omenjeno, da gradiva fonda, ki ima uporabne spisovne evidence v arhivu ne popisujemo, toda mogoče bi bilo dobro, da bi to bilo omenjeno tudi v pravilniku.

Nejasnosti glede strokovne obdelave in izdelave pripomočkov za razkave v veliki meri Pravilnik o strokovni obdelavi odpravlja obstajajo pa še nekateri manjši problemi, ki so bili nakazani in katerih rešitev naj bi bila podana, oziroma bi jih urejala nova slovenska arhivska zakonodaja.

Nekateri problemi informacijske tehnologije v arhivih in arhivska zakonodaja

Miroslav Novak

Silovit razvoj informacijske tehnologije krepko občutimo pri vsakdanjem delu tudi v profesionalnih arhivskih inštitucijah. Ob tem se kažejo nekatere nedorečenosti, predvsem pa pomanjkanje osnovnih načel sistemskega inženiringa, aplikiranega na razmere v slovenski arhivski teoriji in praksi. Prepričan sem, da je prav sedaj ob urejanju arhivske zakonodaje pravi čas, da se postavijo osnovna strokovno utemeljena izhodišča na taka mesta, kjer bodo tudi v prihodnosti imela svoj smisel in pomen.

za nadaljni razvoj informacijske tehnologije v arhivstiki.

Izredno hiter razvoj na področju strojne in programske opreme ima svojo posledico tudi na tipiki arhivskega gradiva, ki nastaja pri ustvarjalcih in ga v tej obliki že nekaj časa hranimo, tako v arhivskih oddelkih delovnih organizacij kakor tudi v arhivskih skladiščih profesionalnih arhivskih inštitucij. To pa seveda pomeni da je potrebno celotno arhivsko zakonodajo pripraviti tako, da le-ta z razvojem informacijske tehnologije ne bo v enem letu spet zastarela. Zaradi tega predlagam t.i. trinivojski pristop k izgradnji arhivske zakonodaje:

– Najbolj splošne probleme varovanja in hranjenja arhivskega in delno tudi dokumentarnega gradiva ter organizacijo slovenske arhivske službe naj ureja arhivski zakon ki velja za vse slovenske arhivske delavce. Zakon naj bo tako splošen, da ne bo odvisen od razvoja informacijske tehnologije.

– Specifične probleme arhivske službe (valorizacija, izobraževanje, izdelava pripomočkov za raziskave, slovenski arhivski informacijski sistemi) naj urejajo podzakonski akti, ki bi prav tako veljali za vse slovenske arhivske delavce. Poudariti je potrebno, da naj tudi podzakonski akti ne bi bili preveč tehnološko – tehnično obremenjeni – torej tudi neodvisni od konkretnega razvoja informacijske tehnologije. Le-ti ne smejo biti v nasprotju z arhivskim zakonom in drugimi veljavnimi zakoni (npr. zakonom o varovanju osebnih podatkov, itd.).

– Posamezne konkretne rešitve strokovnih arhivskih problemov v okviru arhivskih inštitucij naj glede na tehnološko – organizacijske zmožnosti regulirajo organizacijski predpisi, ki veljajo za delavce natančno določene arhivske inštitucije oziroma natančno določene skupine arhivskih delavcev, ki opravljajo ali nameravajo opravljati neko skupno nalogo (npr. komunikacije). Organizacijske predpise naj bi pripravljali na dveh nivojih. Predpisi, pripravljani na nivoju republike v različnih skupnih telesih (npr. koordinacija, delovne skupine ...), bi veljali za celotno arhivsko strokovno službo republike. Na nivoju posameznih arhivskih inštitucij pa bi te predpise podpisali ravnatelji (direktorji) posameznih inštitucij in bi veljali le v okviru posameznih arhivskih inštitucij.

S stališča sodobne arhivske teorije in prakse ter informacijske tehnologije je vseeno, ali imamo arhivski zakon v okviru naravne in kulturne dediščine ali pa je to samostojni zakon. Edino merilo je seveda strokovnost in funkcionalnost zakonodaje.

Iz Strokovnih osnov za pripravo dela Zakona o naravni in kulturni dediščini, ki se nanaša na arhivsko gradivo in arhive¹, bi pojmu arhivskega gradiva lahko dali nekoliko več sistematičnosti. S stališča informacijske tehnologije in arhivistike bi bilo potrebno obdržati klasična pojma **dokumentarno gradivo in arhivsko gradivo**. Pri obeh kategorijah gradiva je potrebno vsaj teoretično ločiti informacije od nosilcev informacij in oba elementa arhivskega oziroma dokumentarnega gradiva ločeno strokovno obdelovati. Izhodišče omenjene klasifikacije je temeljna tehnološko – tehnična oblika zapisa osnovne informacijske enote v konkretnem primeru in to ne glede na oblike nosilcev informacij. S sta-

lišča informacijske tehnologije namreč že danes prihaja do odklonov od klasične predstavitve originalnega arhivskega ali dokumentarnega gradiva. Po premisleku lahko rečemo, da mora original izpolnjevati vsaj dva pogoja:

- imeti mora javno vero,
- nosilec informacije dokumenta z javno vero mora biti glede na nastanek starejši ali vsaj iz enakega časovnega obdobja, kot je na njem zapisana informacija.

Tema kriterijema pa nikakor ne ustrezajo npr.: neoverjene fotokopije, fotografije, še manj pa npr.: grafične datoteke. Pri slednjih je teoretična in praktična možnost ponarejanja ali spreminjanja vsebin kljub različnim tehnologijam preprečevanja zlorab, izredno enostavna². Iz tega sledi, da z arhivskega stališča lahko različni nosilec informacij vsaj teoretično nosijo enake informacije, pri tem pa zahtevajo specifične pogoje hranjenja. To nas je pripeljalo do naslednje klasifikacije arhivskega in dokumentarnega gradiva³:

DOKUMENTARNO GRADIVO:

A) informacije dokumentarne vrednosti
a) posredno (strojno) čitljive informacije
- analogni zapisi (avdio-video trakovi, film, mikrofilm ...)

- digitalni zapisi (računalniški mediji, digitalni zvočni zapisi, digitalne fotografije ...)

b) neposredno čitljive informacije

- rokopisi (listine, uradne knjige, koncepti ...)

- tiski (plakati, letaki, lepaki)

- grafike (žigi, pečati)

- slike

- fotografije

- načrti

- itd.

B) nosilci

- prvotni

- substituti (zaradi dotrajanosti ali tehnološkega napredka zamenjan prvotni nosilec, npr. trakovi, plošče ...)

- vzporedni (ob prvotnem nosileu imamo zaradi varnosti še vzporedne nosilec (npr. papir-papir, papir-mikrofilm, papir-optični disk, mikrofilm-optični disk ...)

ARHIVSKO GRADIVO:

A) informacije arhivske vrednosti

a) posredno (strojno) čitljive informacije

- analogni zapisi (avdio-video trakovi, film, mikrofilm ...)

- digitalni zapisi (računalniški mediji, digitalni zvočni zapis, digitalne fotografije ...)

b) neposredno čitljive informacije

- rokopisi (listine, uradne knjige, koncepti ...)

- tiski (plakati, letaki, lepaki)

- grafike (žigi, pečati)

- slike

- fotografije

- načrti

- itd.

B) nosilec

- prvotni (originalni)

- substituti (zaradi dotrajanosti ali tehnološkega

napredka zamenjan prvotni nosilec npr. trakovi, plošče ...)

- vzporedni (ob prvotnem nosileu imamo zaradi varnosti še vzporedne nosilec npr. papir-papir, papir-mikrofilm, papir-optični disk, mikrofilm-optični disk ...)

V nadaljevanju bi se omejil le na probleme v zvezi z informacijami arhivske vrednosti, zapisane v digitalni obliki.

V zgoraj citiranih izhodiščih za pripravo dela zakona, poglavje Javno arhivsko gradivo, se predlaga: »O obliki izročitve strojno čitljivih informacij in programov ter zapisov na laserskih diskih, se naj dogovorita arhiv in izročitelj, s tem, da nosi stroške arhivskega zapisa imetnik.« Tako mnenje je s stališča odnosa do kulturnih dobrin vsekakor pozitivno in ga podpiramo, vendar pa ne deluje blagodejno na še nedorečene zasnove enotnega arhivskega informacijskega sistema slovenske arhivske teorije in prakse, ki ga bo potrebno v naslednjih letih dejansko vzpostaviti. Iz tega premisleka namreč sledi, da lahko arhivi v prihodnosti pričakujejo različno medsebojno nekompatibilno programsko opremo, s katero bi obvladali z njimi generirane datoteke. Vsem, ki se ukvarjajo s prevajanjem informacij iz enega formata zapisa v drugega pa je znano, da se problemi prenosov strojno zapisanih informacij začnejo pri nekompatibilni strojni opremi in se nadaljujejo s problemi kompatibilnosti operacijskih sistemov in se končajo pri pisani paleti različnih internih formatov zapisov. Kot primer bi navedel najnovejše in zelo aktualne probleme v zvezi s t.i. elektronskim arhiviranjem. V Sloveniji poznamo trenutno vsaj tri odlične tovrstne sisteme⁴, ki jim s stališča tradicionalne arhivske teorije in prakse prav nič ne manjka. Tudi s tehničnega vidika trenutno ni zaznani večjih problemov pri bodočem arhiviranju, bodisi na originalnih ali pa na lastnih nosileh informacij v okviru strokovnih arhivskih institucij. Edini problem, na katerega bi želeli opozoriti, je čisto strokovne arhivistične narave in ne velja samo za navedene primere. Ne vidim namreč razloga, da bi v prihodnosti obvladovali sprejete podatkovne baze informacij arhivske vrednosti z relativno počasnimi algoritmi originalnih programov, saj lahko predvidevamo, da bomo imeli takrat na razpolago novejšo verzijo programov z boljšimi algoritmi. Vendar je potrebno že danes opozoriti na probleme v zvezi s prevajanjem iz različnih internih formatov zapisov. Po drugi strani pa bi lahko poganjali omenjene podatkovne baze tudi z originalno programsko opremo, vendar bi potrebovali posebne prevajalnike. V obeh primerih obstoja velika nevarnost, da se bomo ob različnih povezovalnikih in drugih programskih orodjih zadužili v t.i. računalniškem kaosu. Da bi se pa kaosu izognili, bo potrebno z zakonodajo postaviti osnovna strokovna izhodišča arhivskega informacijskega sistema, ki bo temeljil po naših predlogih na distribuirani prostotekstualni podatkovni bazi, medsebojno vzpostavljenih komunikacijah in na zunanjih pomnilnikih velikih kapacitet. Pri vsem tem moramo predvideti tako obliko arhivskega informacijskega sistema, ki bo zagotavljala osnovna načela sistem-skega inženiriga⁵:

a) načelo kompleksnosti (arhivski informacijski sistem daje kot celota več kot vsoto vseh efektov tega podsistema)

b) načelo integralnosti (sintezo vseh podsistemov, ki deluje kot arhivski informacijski sistem, je potrebno izgrajevati z enotno koncepcijo)

e) načelo dinamičnosti (arhivski informacijski sistem se mora prilagajati spremembam okolja, to je drugim sistemom, ki jih namerava vključiti v lastno okolje, oziroma sistemom, ki se jim želi priključiti)

d) načelo interdiseiplinarnosti (pri projektiranju arhivskega informacijskega sistema je potrebno upoštevati različna izhodišča)

e) načelo sprejemanja odločitev (arhivski informacijski sistem mora zagotavljati tako informacijsko podlago, ki omogoča sprejemanje ustreznih odločitev, tako arhivskih strokovnih delavcev kakor tudi drugih uporabnikov – raziskovalcev)

f) načelo samoorganiziranosti (arhivski informacijski sistem mora imeti sposobnost samostojnega reorganiziranja in prilagajanja novim razmeram)

g) načelo odprtosti (pri izgradnji arhivskega informacijskega sistema je potrebno upoštevati vse komunikacijske partnerje tako znotraj sistema kot v integralnem informacijskem sistemu na poljubnem višjem nivoju).

Bežen pogled v realno stanje na področju sodobne informacijske tehnologije v slovenski arhivski službi nam daje zelo pisano podobo različnih problemov. In če ostanemo samo na nivoju organizacije računalniško podprtega arhivskega urejevalnega dela neposredno čitljivih arhivskih informacij, ne glede na medije znotraj strokovnih arhivskih inštitucij, lahko ugotovimo, da je nujno potrebno postaviti osnovna pravila obnašanja, saj v nasprotnem prihaja do nedisciplin, ki povzročajo različne vrstne napake znotraj obstoječega informacijskega sistema, namerna ali nenamerna brisanja generiranih datotek, itd. Ob teh pomanjkljivostih pa je vedno prisotna nezanesljivost informacijskega sistema in seveda vprašljiva upravičenost finančnega razvoja takih projektov.

Kolikor nam je znano, imajo v glavnem v vseh slovenskih arhivskih inštitucijah zapisana ali pa samo dogovorjena nekatera osnovna pravila obnašanja na tem področju. Le-ta so odvisna od trenutne stopnje strojne in programske opremljenosti in doseženega nivoja razvoja informacijske tehnologije posameznih arhivskih inštitucij. Velik korak naprej bi dosegli, če bi se lahko na tem področju dogovorili za osnovna skupna izhodišča slovenskega arhivskega informacijskega sistema, ob upoštevanju specifičnosti posameznih strokovnih arhivskih inštitucij.

Če imamo med sabo nepovezane računalniške kapacitete, je po naših izkušnjah potrebno sprejeti samo nekaj osnovnih izhodišč za uspešno delovanje tako koncipiranega informacijskega sistema. Tovrstna izhodišča smo v Pokrajinskem arhivu Maribor interno sprejeli že leta 1989 pod imenom Organizacijski predpis o uporabi računalniške opreme v Pokrajinskem arhivu Maribor. Pravilnik opreme v Pokrajinskem arhivu Maribor. Pravilnik velja še danes v delu z računalniki izven lokalne računalniške mreže in to neglede na to, ali imajo le-ti

možnost dela tudi v lokalni računalniški mreži. Pravilnik 11. člen določa, da se bo le-ta v skladu z razvojem kompjuterizacije v Pokrajinskem arhivu Maribor dopolnjeval, tako da bo v največji možni meri ustrezno zaščiteno delo z računalniško opremo in strojno generirano podatkovno bazo. Prepričani smo, da je s tem izražena tista potrebna prilagodljivost, ki je nujna za uspešno spremljanje izredno hitrega razvoja informacijske tehnologije.

PRAVILNIK O UPORABI RAČUNALNIŠKE OPREME V POKRAJINSKEM ARHIVU MARIBOR

1

Vsak delavec, ki ima kakorkoli pridobljena ustrezna strokovna znanja iz računalništva (osnove operacijskega sistema in osnove orodja s katerim želi delati), lahko uporablja računalniško opremo Pokrajinskega arhiva Maribor v službene namene, izjeme dovoli ravnatelj ali njegov pooblaščenec.

2

Vsak delavec sam poskrbi za ustrezno zaščito svojih podatkov z rednim kopiranjem na rezervne medije, ki morajo imeti ustrezne oznake vsebine.

3

Zdravstvena zaščita delavcev, ki delajo z računalniki mora biti zagotovljena s preventivnimi sredstvi (navodila za pravilno obnašanje pri delu z računalnikom in filtri na ekranih, ustrezno delovno okolje ...)

4

Delo na računalniški opremi se organizira po dogovoru med delavci tako, da so računalniške zmogljivosti polno zasedene; v nasprotju pa delo koordinira ravnatelj ali njegov pooblaščenec.

5

Na računalniški strojni opremi v PAM se uporablja izključno uradno kupljena programska oprema.

6

Prepovedano je kakršnokoli vnašanje, kopiranje in uporabljanje programske opreme, ki nima zato ustrezne originalne dokumentacije in ustreznega sklepa vodstva arhiva o njeni uporabi.

7

Delavci arhiva smejo uporabljati kopije službenih programskih paketov tudi na lastnih osebnih računalnikih za svoje in službene potrebe, to je za delo na domu, pod pogojem, da jih ne izmenjujejo s kolegi in znanci, oziroma imajo ob teh paketih naložene izključno programske pakete z originalno dokumentacijo.

8

Izmenjavo generiranih datotek med službeno in osebno računalniško opremo lahko delavci arhiva izvajajo le pod pogojem, če je izpolnjen 6. člen pravilnika.

9

Vsako nenormalno obnašanje računalnika je treba takoj prijaviti vodstvu arhiva.

10

Namerni vnos destruktivnih programov ali namerno uničenje strojno zapisane baze podatkov ali samo njenih delov, ki jo generirajo delavci arhiva v okviru skupnih ali posameznih projektov, se kvalificira kot hujša kršitev delovnih obveznosti.

11

Pravilnik se bo dopolnjeval v skladu z razvojem kompjuterizacije v Pokrajinskem arhivu Maribor, tako da bo v največji možni meri ustrezno zaščiteno delo z računalniško opremo in strojno generirano podatkovno bazo.

Ravnatelj:
P.P.Klasine
Maribor, junij 1989

V trenutku, ko povežemo samostojno delujoče računalnike med seboj v lokalno računalniško mrežo z namenom, da izkoristimo nekatere prednosti, ki nam jih ponuja tak način dela, je potrebno določiti razmerja oziroma omejitve, ki jih v svoji osnovi pozna vsak mrežni operacijski sistem in so logična posledica možnosti neposrednega vključevanja katerakoli uporabnika v korenine informacijskega sistema. S tem pa postaja varovanje informacijskih sistemov ključnega pomena pri vseh asociacijah, ki se ukvarjajo z zbiranjem in desiminacijo računalniško podprtih informacij.

V svetu je razvitih nekaj rešitev, ki bolj ali manj uspešno varujejo računalniško podprte informacijske sisteme. Kljub temu pa še vedno velja, da je mogoče vsakemu informacijskemu sistemu prebiti varovalno okolje in priti brez nadzora do osnovnih sursov sistema in tam nekontrolirano spreminjati različne parametre. To spoznanje postavlja projektante arhivskega informacijskega sistema v razmere, da so disciplina na računalniško podprtem sistemu, neprestano spremljanje trendov razvoja na področju varovanja ob dobrem nadzoru nad konfiguracijo, edina prava obramba pred nezaželenimi vdori v sistem ter njegovo delno ali popolno destrukcijo.

Pravno varovanje arhivskega informacijskega sistema je potrebno zastaviti z dveh osnovnih izhodišč:

A) Varovanje informacijskega sistema mora biti vključeno v pravno varovanje arhivskega gradiva in pripomočkov za njegovo raziskovanje.

B) S podzakonskimi akti oziroma organizacijskimi predpisi je potrebno zagotoviti permanentno preverjanje celotnega arhivskega informacijskega sistema, še posebej na ključnih točkah sistema. Pri tem bi veljalo omeniti:

- varovanje materialno-tehničnih zmogljivosti informacijskega sistema (strojna oprema),
- varovanje logike delovanja in softverske podpore informacijskega sistema (programska in aplikativna oprema),

- varovanje produkta delovnjaja informacijskega sistema (podatkovna baza).

Še bolj kot pri samostojno delujočih računalnikih je potrebno pri lokalnih računalniških mrežah zagotavljati tudi po pravni poti nekatere osnovne zahteve, kot so zaščitno kopiranje, razvijanje sistema dodeljevanja pravice in obveznosti do informacijskega sistema v smislu varovanja informacij, ki je izven sistema nadzora operacijskega sistema v smislu varovanja informacij, ki je izven sistema nadzora operacijskega sistema (uporabnikom dodeljujejo pravice administratorji mreže, njim pa nadzornik ali supervisor). Pri tem pa ostane odprt problem formalnega nadzora nadzornika ali supervisorja lokalnih računalniških mrež, saj računalniško podprte podatkovne baze arhivskih informacijskih sistemov nikakor niso in ne morejo postati njihova osebna lastnina. Tako se arhivska strokovna javnost ne more zanašati na entuziazem nadzornikov lokalnih računalniških mrež in na večno zvestobo vzpostavljenemu informacijskemu sistemu. Na tem mestu bi bilo dobro prvič opozoriti na dejansko potrebo po neke vrste strokovno-posvetovalno-koordinacijskem telesu, ki bi imelo formalen nadzor nad vsemi računalniškimi kapacitetami in bi bdelo nad strokovnostjo odločitev v posameznih arhivskih institucijah, da bi bile le-te v skladu z osnovnimi smernicami razvoja slovenskega informacijskega sistema.

Tudi za vzpostavitev računalniških povezav in eksploatacijo informacij iz drugih lokalnih računalniških mrež znotraj arhivskega informacijskega sistema je potrebno še pred začetkom jasno postaviti dolžnosti in pravice obeh strani. Določene morajo biti osnovne tehnične podrobnosti komunikacije (kompatibilnost modemov, hitrost prenosa podatkov, programska oprema, pariteta, itd.). Po naših izkušnjah na tem področju brez enotnega in jasnega koncepta ne bo rezultatov. Zato ponovno poudarjamo potrebo po nekakšnem koordinacijskem telesu, ki bo imelo suverene kompetence odločanja o smereh razvoja računalniško podprtega sistema slovenske arhivske službe, ob tem pa dopuščalo svobodo razvoja posameznih podsistemov. Dvostranski dogovori zainteresiranih strank dajejo sicer trenutne, a le omejene rezultate, zato tak način dogovarjanja lahko deluje v prihodnosti dokaj zavrhalno. V nadaljevanju je predstavljen primer dogovora med dvema institucijama, ki med sabo lahko izmenjujeta informacije s pomočjo računalnikov.

Zgodovinski arhiv Ptuj, Muzejski trg 1, Ptuj, ki ga zastopa ravnatelj Ivan Lovrenčič

in
Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, Maribor, ki ga zastopa mag. Peter Pavel Klasine, skleneta:

POGODBO O RAČUNALNIŠKO PODPRTI IZMENJAVI IN UPORABI PODATKOVNIH BAZ O ARHIVSKEM IN DOKUMENTARNEM GRADIVU, KAKOR TUDI PODATKOVNIH BAZ IZ ARHIVSKEGA IN DOKUMENTARNEGA GRADIVA, KI SO GENERIRANE V ZGODOVINSKEM ARHIVU PTUJ IN V POKRAJINSKEM ARHIVU MARIBOR

1
Zaradi skupnega interesa kvalitetnega informiranja raziskovalcev naše preteklosti in drugih obiskovalcev v obeh inštitucijah ter zaradi historične povezanosti arhivskega in dokumentarnega gradiva, ki je nastalo na pristojnem območju obeh arhivov in ga hranita obe inštituciji v svojih arhivskih skladiščih, skleneta Zgodovinski arhiv v Ptuj (dalje ZAP) in Pokrajinski arhiv v Mariboru (dalje PAM) pogodbo o računalniško podprti izmenjavi in uporabi podatkovnih baz o arhivskem in dokumentarnem gradivu, kakor tudi podatkovnih baz iz arhivskega in dokumentarnega gradiva.

2
Za vzpostavitev komunikacije med informacijskim otokom ZAP in informacijskim otokom PAM zagotovi vsaka pogodbeni stran po dogovoru ustrezno kompatibilno strojno in programsko opremo, ki mora zadoščati jugoslovanskemu standardu in veljavnim mednarodnim normam.

3
Vsaka stran bo po svojih najboljših možnostih zagotovila drugi strani online dostop in uporabo podatkovnih baz. Obe strani pa si bosta sproti sporočali sistemske in druge spremembe, ki bi lahko ovirale nemoteno komunikacijo.

4
Za vstop v oba informacijska otoka lastnika informacijskih sistemov izdata zaradi varovanja obstoječih podatkov in zaradi njihovega nadzora nad uporabo vsak s svoje strani uporabniško ime in geslo, po potrebi pa še druge elemente zaščite.

5
ZAP in PAM se obvezujeta nositi odgovornost in tveganje, ki se nanaša na zaupnost in uporabo uporabniških imen, gesel in drugih informacij za identifikacijo. Le-te lahko brez omejitve uporabljajo znotraj svoje delovne organizacije, oziroma svojih delokrogov.

6
Obe strani si pridržujeta pravico spreminjanja podatkovnih baz ali celo njih ukinitve ter spreminjanja omejitve uporabe, oziroma ukinitve pravice za dostop do določenih podatkovnih baz, vendar se morata obojestransko v smiselnem roku o spremembi tudi obvestiti.

7
Obe strani se zavezuje, da ne bosta kopirali, distribuirali ali prodajali rezultatov online poizvedb. Kršenje teh dogovorov dovoljuje prizadeti strani takojšnjo prekinitev povezave, ob ustreznih dokazih pa lahko prizadeta stran zahteva povrnitev škodice.

8
Ta pogodba je časovno neomejena, vendar pa lahko preneha na pobudo katerikoli strani, toda ne

prej kot v 15 dneh od pismenega obvestila drugi strani.

9
Pogodbeni stranki si bosta prizadevali morebitne spore reševati sporazumno po mirni poti v nasprotnem primeru pa je pristojno sodišče v Mariboru.

10
Pogodba je sestavljena v štirih izvodih, zato dobi vsaka stran po dva izvoda.

Številka:	Številka:
Datum:	Datum:
Ravnatelj PAM	Ravnatelj ZAP
Mag. Peter Pavel Klasinc	Ivan Lovrenčič
.....	.....
l.s.	l.s.

Vidimo torej, da za potrebe strojnega obdelovanja lastnih arhivskih informacij potrebujemo že reaktivno zapleten sistem pravnih norm, ki jih nismo še do konca razgradili, ker za to do sedaj ni bilo potrebe. Trezna presoja položaja pa nam kaže, da je to šele prva stopnica na poti k arhivskim inštitucijam jutrišnjega dne.

Ob koncu naj povzamem:

1.) Informacijska tehnologija prinaša mnoge možnosti in kombinacije hranjenja arhivskega gradiva, zato je potrebno obdelovati arhivske informacije neodvisno od nosilcev informacij.

2.) Slovenski arhivski informacijski sistem je potrebno razvijati na podlagi osnovnih načel sistemskega inženiringa.

3.) Vse strokovne arhivske inštitucije bi morale sprejeti osnovna izhodišča slovenskega arhivskega informacijskega sistema. Pri tem bi bilo potrebno upoštevati specifičnosti posameznih strokovnih arhivskih inštitucij.

4.) Z ustreznimi zakonodajo bi bilo potrebno zavarovati in zagotoviti delovanje tako slovenskega arhivskega informacijskega sistema kakor tudi njegovih podsistemov v okviru arhivskih strokovnih inštitucij.

5.) Za uspešno delovanje slovenskega informacijskega sistema bi bilo potrebno zagotoviti nekakšno koordinacijsko telo, ki bo imelo suverene kompetence odločanja o smereh razvoja računalniško podprtega sistema slovenske arhivske službe, ob tem pa dopuščalo svobodo razvoja posameznih informacijskih podsistemov.

OPOMBE

1. Dr. Jože Žontar, Strokovne osnove za pripravo dela Zakona o naravni in kulturni dediščini, ki se nanaša na arhivsko gradivo in arhive. Ljubljana, (maj 1991). — 2. Velike možnosti zlorab vidimo predvsem v času transporta grafičnih datotek ali drugih datotek, ko se le-te morajo sistemsko ustavljeti na začasnih medijih s prostim pristopom (npr. na trdih diskih, piši-briši optičnih diskih, ...) in to še pred zapisom, ki ga ni mogoče več po-

pravljati (npr. na diske tehnologije WORM). — 3. Poskus nadaljnje razgraditve klasifikacije posredno (strojno) čitljivih informacij glej: Miroslav Novak, Sodobna informacijska tehnologija in arhivi, Sodobni arhivi 91, Maribor 1991, str. 77-80. — 4. Avtotehniin Canofile, Metalkin Loear, Intertradeov Odin. — 5. Dr. Velimir Srića, Uvod u sistemski inženjering, Zagreb 1988, str. 35-36.

Informacijska tehnologija in arhivska zakonodaja

Zdenka Rajh

Film poznamo že iz leta 1895, prvi glas iz radijskega sprejemnika smo slišali sredi 20. let, televizijo pa smo spoznali sredi 30. let našega stoletja. Postopki za snemanje zvoka so poznani že preko sto, za magnetno snemanje slike pa preko petdeset let. Kljub temu pa je velika večina v preteklih desetletjih nastalih avdiovizualnih dokumentov za nas za vedno izgubljenih in uničenih. Po vsem tem torej lahko rečemo, da je že skrajni čas, da pričnemo analogne magnetne zapise ceniti tudi kot arhivsko gradivo, ki naj ga arhivi tudi hranijo in posredujejo svojim uporabnikom. Vse večji in hitrejši razvoj znanosti in informacijske tehnologije¹ in seveda s tem tudi človeške komunikacije v 20. stoletju je pripeljal do velikega razmaha avdiovizualnih medijev, brez katerih bi si danes težko predstavljali svet.

V slovarju arhivske terminologije, ki ga je izdal Mednarodni arhivski svet leta 1984, najdemo za slikovno gradivo in filme sledečo definicijo: »skupina dokumentov, ki je sestavljena iz reprodukcije fotografij ali gibljivih slik, kot tudi tonskega zapisa na vseh vrstah nosilcev«² ... UNESCO razume pod »gibljivo sliko« vsako serijo slik na nekem nosilecu s pridruženim ali nepridruženim zvokom, ki ob projiciranju dajo vtis gibanja in ki služijo za informiranje javnosti ali za dokumentacijske namene³.

Arhivi so kot strokovne organizacije do nedavnege hranili dokumente, pisane pretežno na klasičnih nosileh informacij⁴, z razvojem tehnike in informacijske tehnologije pa so arhivi odprli vrata tudi novim nosilem informacij in avdiovizualnim vrstam zapisov. Arhivska zakonodaja je z Zakonom o arhivskem gradivu in arhivih leta 1966 uvrstila zvočne in slikovne zapise med arhivsko gradivo. Zakon o naravni in kulturni dediščini iz leta 1981 pa je določila o varstvu te vrste gradiva le še dopolnil in preciziral⁵. Tako so slikovno gradivo in filmi postali zgodovinski vir.

V tem prispevku bi se želela omejiti na strojno čitljive analogne zapise, ki jim bo arhivistika v bodoče morala posvečati večjo pozornost. Analogni zapisi se ločijo od tradicionalno pisanih v prvi vrsti po načinu zapisa oz. nosileu informacije, torej po zunanji obliki, ne pa po kvaliteti zgodovinskega spoznanja⁶. Iz tega sledi, da je razlika predvsem v načinu arhivsko-tehnične obdelave. Načeloma so

za analogne zapise v veljavi ista arhivska načela, ki se upoštevajo tudi pri pisanih dokumentih, se pravi valorizacija, urejanje, popisovanje in uporaba⁷.

Ugotavljanje vrednosti in pomembnosti tega gradiva je pomembno in odgovorno delo. Gradivo se med seboj razlikuje in zaradi tega so drugačni tudi pristopi k valorizaciji. V arhivski terminologiji pojem valorizacije ni enoten, kot ni enotna niti terminologija⁸. Prav zaradi tega pa individualizem, ki izhaja iz tega, pri pristopu k problemom odbiranja in valorizacije onemogoča uspešnost sistematiziranja arhivskih procedur.

Velik del produkcij na področju analognih zapisov je neinstitucionalnega izvora. Razen gradiva, ki nastaja pri RTV in v profesionalnih filmskih institucijah, nastaja takšno gradivo tudi pri amaterskih klubih in pri posameznikih. In ravno amaterski analogni zapisi so v svetu in tudi pri nas, tako se vsaj zdi, neupravičeno zapostavljeni. Te reprodukcije v večini primerov ne prihajajo v arhive, ker lastniki z obstoječo arhivsko zakonodajo niso obvezani oddajati kopij oz. originalov v varstvo pristojnemu arhivu. V arhiv prilajajo tovrstni materiali tako le kot volila, darila ali pa z odkupom.

Omenila bi samo enega od mnogih primerov, ki smo jih v preteklem času zasledili na terenu. Na področju Štajerske, pa ne samo tam, verjetno je podobna situacija tudi drugod po Sloveniji, je delovala cela vrsta foto-kino klubov ali pa posameznikov, katerih gradivo je izrednega pomena za lokalno zgodovino. Toda na žalost je to gradivo nezaščiteno in propada, o čemer smo se lahko prepričali sami, bodisi zato ker pristojni arhivi za to ne vedo ali pa nimajo posluha za ohranitev te vrste gradiva, ki pa je, kar bi želela še enkrat poudariti, izrednega pomena za lokalno zgodovino. Mislim, da ni treba posebej poudarjati, da je za to gradivo treba čimprej poskrbeti, in ga rešiti propada. Seveda ne bi diskutirali o tem, kdo je krivec za takšno stanje, vendar bi se v arhivih morali zavedati, da je njihova naloga ohranjanje naše kulturne dediščine tudi na tem področju in bi morali poskrbeti tudi za varovanje tega gradiva.

Ena izmed možnosti rešitve tega problema je, da pristojni arhivi za določena področja pričnejo z zbiranjem, hranjenjem in obdelovanjem te vrste gradiva. V Pokrajinskem arhivu Maribor smo pred več kot letom dni storili prve poskuse na področju ustvarjanja in tudi hranjenja analogne vrste zapisov. Uredili smo majhen in priročen AV-studio. Pri celotni zasnovi nas je vodilo dejstvo, da bo naloga arhivov v prihodnosti tudi dokumentiranje celotnega družbenega življenja in hotenja individuumov v celoti. Pričeli smo z izdelavo lastne dokumentacije in z zbiranjem amaterskih analognih zapisov s terena, ki so pomembni za lokalno zgodovino, vse pa z namenom, da zaščitimo gradivo pred propadom.

V kakšni obliki pa naj bi se izvajala materialna zaščita je precej odvisno od zakonodaje, tehnično-tehnološkega nivoja posamezne pristojne arhivske institucije in ustrezno izobraženega kadra. Vsem mora biti jasno, da je treba zagotoviti obstoj tega gradiva tudi za bodoče generacije. Jasno je, da je materialno varstvo tega gradiva zahtevnejše in za-